

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Dr hab. Magdalena Sitarz

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Michaela Sobczaka,
„Das christliche Weltbild in der Prosa der österreichischen Dichterin
Paula von Preradović”
(Światopogląd chrześcijański w prozie pisarki austriackiej Pauli von
Preradović)**

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Germańskiej

Celem recenzji jest szczegółowa ocena, czy przedłożona przez mgr. Michaela Sobczaka rozprawa, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Kłąńskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo, spełnia warunki określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2013 r. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.).

Tematyka i cel pracy:

Jako główny cel swojej rozprawy Doktorant podaje „próbę analizy prozy Pauli von Preradović pod kątem zawartych w niej elementów światopoglądu chrześcijańskiego”. Już samo to sformułowanie świadczy o dojrzałości naukowej Autora – cel zapowiada powstanie utworu oryginalnego, sformułowany jest jasno, z uwzględnieniem zarówno stanu badań: „dotychczas nie ukazała się żadna praca poświęcona wyłącznie prozie austriackiej autorki, nie zbadano także motywów religijnych i światopoglądu chrześcijańskiego w jej tekstach”, jak i problematyki twórczości pisarki, a

ul. Czapskich 4

31-110 Kraków

tel. 12 663 38 65

12 663 38 44

filologia.germanska@filg.uj.edu.pl

www.filg.uj.edu.pl/ifg

przy tym (w słowie „próba”) widoczna jest tu także jakże cenna w świecie nauki skromność mgr. Sobczaka.

Struktura i strona formalna pracy:

Przedłożona do recenzji dysertacja liczy 277 stron wydruku (21.5 arkusza), w tym 10 stron (9 pozycji literatury podmiotu oraz 141 literatury przedmiotu) bibliografii. Struktura pracy jest prawidłowa, w pierwszej chwili razi pewna stereotypowość zarówno układu całości jak i tytułów rozdziałów (np rozdział 1.1 jest zatytułowany „Życie i twórczość Pauli von Preradović”, większość pozostałych głównych rozdziałów ma w swojej nazwie po prostu tytuły kolejnych omawianych przez Doktoranta utworów, przy czym pierwszy ustęp rozdziałów głównych nazywa się zwykle „Treść”), wydaje się ona być jednak konieczna, ponieważ pozwala czytelnikowi lepiej zorientować się w kolejach życia i twórczości tej w środowisku naukowym właściwie nieznannej pisarki austriackiej.

Cytowanie, rozbudowane przypisy oraz obszerna bibliografia są od strony formalnej bez zarzutu (choć od przypisu 100 brak odstępu pomiędzy numerem a tekstem przypisu). W pracy występują zaledwie pojedyncze literówki (np. str. 15: „der Übergang in die in die Nachkriegswirklichkeit”) oraz innego rodzaju drobne błędy w łamaniu tekstu (np. str. 4, 72, 122, 238 oraz 266 są pozostawione puste). Biorąc pod uwagę objętość rozprawy tego typu usterki są jak najbardziej wybaczone. W trakcie przygotowywania rozprawy do wydania drukiem dobrze byłoby poszerzyć ją o indeks.

Praca napisana jest w języku niemieckim, przy czym należy nadmienić, że poziom językowy tekstu jest niezwykle wysoki, niemczyzna Autora nie tylko odpowiada swoją jakością tekstom naukowym pisany przez native-speakerów, lecz przekracza miejscami zwykły ich poziom. Jest to widoczne w całej pracy, poczynając od wprowadzenia: „Annähernd ein halbes Jahrhundert später klingen seine Worte vielleicht übertrieben, doch man muss zugeben [...]“ (str. 5), poprzez fragmenty poświęcone analizie pisarstwa Pauli von Preradović: „Nur der Glaube an Gott und an die Auferstehung Christi kann einen Sinn in das äußerlich sinnlose Leiden hineinbringen, einen Sinn, den der Mensch von sich aus nicht entdecken und nur im Kontext des Kreuzestodes Jesu verstehen kann“ (str. 68), do końcowego podsumowania: „Diese ergibt sich jedoch nur aus ihrer Ästhetik, einer gemäßigten Kritik an den vermeintlichen Missständen der Moderne sowie aus der Tendenz

zur Idealisierung des Landlebens“ (str. 239-240) - by zacytować jedynie pojedyncze przykłady. Pomimo niezwykle wysokiej oceny strony językowej tekstu polemizowałabym jednak ze sporadyczną rezygnacją z zachowania tradycyjnego szyku zdania, jak na str. 47 po spójniku „dass”: „dass das Regime versuchte manche nicht-NS-konforme Schriftsteller für den Literaturkanon des Dritten Reiches zu gewinnen.”

Zarówno obszerne streszczenie w języku polskim (12 stron), jak i nieco krótsze (4 strony) anglojęzyczne są pod względem formalnym bez zarzutu.

Uwagi merytoryczne:

Pierwszą część pracy Autor poświęca wprowadzeniu do problematyki życia i twórczości Pauli von Preradović, z jednej strony prezentując tę postać, a z drugiej słusznie koncentrując się na aspektach związanych z tematyką rozprawy. Na podkreślenie zasługuje fakt, że mgr Sobczak dotarł dzięki szczegółowej kwerendzie do trudno dostępnych źródeł, w tym do prasy z lat czterdziestych i pięćdziesiątych. W tej części pracy uderza dojrzałość naukowa Autora, który już podczas tych wstępnych, wprowadzających rozważań nie tylko relacjonuje badania innych, ale wyciąga własne wnioski, podbudowując je rzeczową argumentacją, jak np. na str. 42-49, gdzie zajmuje się pytaniem, czy twórczość pisarki z okresu narodowego socjalizmu należy zaliczyć do tzw. „wewnętrznej emigracji”.

Stan badań zaprezentowany jest w pracy na zaledwie dwóch stronach – nie z winy Doktoranta, lecz z powodu braku tekstów, które mogłyby tu być omówione, przy czym należy podkreślić rzetelność i sumienność Autora, któremu udało się uzyskać w trzy niepublikowane dysertacje doktorskie.

Trzecia część wprowadzenia to między innymi zagadnienia metodologiczne oraz teoretyczne. W odniesieniu do tego rozdziału rozprawy odczuwam pewien niedosyt. Mgr Sobczak z pewnością suwerennie omawia różnego rodzaju podejścia metodologiczne, na których zamierza się w swojej analizie oprzeć, argumentując moim zdaniem słusznie, że jedynie pewien synkretyzm badawczy jest w stanie zapewnić wyciągnięcie jak najbardziej obiektywnych i pełnych wniosków, niemniej jednak część prezentacji jest zbyt pobieżna, zwłaszcza ta poświęcona metodzie analogii strukturalnej (str. 63-64), na której między innymi Autor planuje oprzeć swoją późniejszą analizę tekstów epickich Pauli von Preradović. Pomimo tych drobnych uwag krytycznych uważam, że już w tym rozdziale

widoczna jest ogólna wiedza teoretyczna Doktoranta, z której będzie potem korzystał w dalszej części pracy.

Główna część rozprawy to analiza (w kolejności wydania) powieści *Pave und Pero* [Pave i Pero] (1940), nowel *Königslegende* [Legenda królewska] (1950) i *Die Versuchung des Columba* [Kuszenie Kolumbana] (1951) oraz krótkich tekstów będących fragmentami nieukończonych powieści autobiograficznej *Kindheit am Meer. Fragmente eines autobiographischen Romans* [Dzieciństwo nad morzem. Fragmenty powieści autobiograficznej] (1955 i 1967). Ostatni rozdział analityczny poświęcony jest tekstom publicystycznym pisarki. W pełni zgadzam się z wyborami Autora, który wytypował do analizy teksty tak, „aby odzwierciedlały one możliwie jak najlepiej charakter dorobku prozatorskiego pisarki austriackiej oraz aby reprezentowały różne okresy w jej twórczości”.

Te łącznie 164 strony prezentacji oraz analizy tekstów Pauli von Preradović napisane są znakomicie, udowadniając bez wątplenia wyjątkową dojrzałość Doktoranta oraz jego predyspozycje do pracy naukowej. Zależnie od specyfiki analizowanego tekstu Autor koncentruje się na różnych jego aspektach, zarówno tych związanych z formą jak i z treścią utworów, wybierając te najważniejsze i nie tracąc z oczu swojego celu badawczego.

Pierwszy rozdział analityczny poświęcony jest powieści *Pave und Pero*, której fragmenty to autentyczna korespondencja pomiędzy dziadkiem pisarki i jego żoną, a akcja toczy się w XIX wieku, portretując także znane postacie historyczne, do których należy m.in. serbski myśliciel, pisarz i uczyony Vuk Karadžić. Po krótkim streszczeniu następują cenne dla osadzenia powieści w kontekście literackim rozważania dotyczące przyporządkowania gatunkowego utworu, jak również zagadnień stylistyczno-językowych; bardzo dobrze napisana jest kolejna część, poświęcona wizji przyrody, która prezentowana jest przez pisarkę jako dzieło i narzędzie miłości Bożej, a równocześnie pozwala jej – częściowo poprzez kontrast – zaprezentować stan ducha protagonistki. Druga postać powieści, Pero, jest poetą, artystą, który swój talent postrzega jako dany od Boga. Nie mam zastrzeżeń do tekstu tej części pracy, może za wyjątkiem tego, że Autor najwyraźniej nie docenia wiedzy potencjalnego czytelnika i uważa za stosowne wyjaśnić w obszernym przypisie, że i dlaczego chrześcijanie uważają samobójstwo za grzech (str. 86). Ponadto miejscami wydaje się, iż Doktorant wyraża własne przekonania wykraczające poza ściśle naukową obiektywną analizę tekstu, jak na przykład w zdaniu: „Der religiöse

Grundgedanke, welcher sich nach und nach im Text offenbart, gibt dem Werk tiefen Sinn und Zweck” [Odsłaniający się stopniowo w tekście światopogląd religijny nadaje utworowi głęboki sens i cel] (str. 90); i dalej na tej samej stronie: „Gerade in solchen Situationen vermag Gott seine Macht und Liebe deutlich zu demonstrieren“ [Właśnie w takich sytuacjach Bóg szczególnie okazuje swą moc i miłość] – gdzie z tekstu rozprawy nie wynika, czy jest to własny komentarz Autora, czy fragment analizy tekstu, czy może wniosek dotyczący światopoglądu pisarki.

W kolejnym rozdziale analitycznym Doktorant zajmuje się nowelą *Königslegende* tematyzującą wojnę pomiędzy Chorwatami a Normanami, a przede wszystkim wewnętrzną przemianę pokonanego władcy Chorwatów, który znajduje oparcie w Bogu. Także i tu mamy na wstępie do czynienia z krótkim streszczeniem oraz rozważaniami stylistycznymi, Autor słusznie wymienia tu m.in. stosowaną przez pisarkę archaizację, a w kolejnych podrozdziałach koncentruje się na konstelacjach symboli i motywów. Pozytywnie oceniam próbę odpowiedzi na pytanie o aktualność noweli w latach pięćdziesiątych, trochę razi tu powoływanie się na medioznawcę i germanistkę Joan Kristin Bleicher po to, by przytoczyć oczywistą prawdę, że proza historyczna często służy tematyzacji wydarzeń współczesnych (str. 164).

Trzeci dłuższy tekst epicki pisarki, który omawia Doktorant, to *Die Versuchung des Columba*. Także i tu Paula von Preradović przenosi czytelnika w zamierzchłe czasy, tym razem w szósty wiek, a jej bohaterem jest Kolumban Starszy, irlandzki opat i misjonarz, który pomimo pokusy poślubienia Maurinn decyduje się wytrwać w swoim powołaniu. Autor sprawnie omawia zagadnienia formalno-stylistyczne tekstu, a następnie przechodzi do istotnej dla zrozumienia światopoglądu pisarki części poświęconej analizie poszczególnych aspektów utworu, w tym motywów, symboli (nie tylko tych religijnych) i archetypów. O dużej wiedzy i odczytaniu Doktoranta świadczy podrozdział poświęcony intertekstualności, w którym analizowane są odniesienia do tekstu biblijnego czy też żywotów świętych. Co w przypadku tak długiej pracy jest zrozumiałe, ale powinno być przed wydaniem drukiem poprawione, Autor nie ustrzegł się powtórzeń, także w tym rozdziale trafiamy na wcześniej kwestionowane zdanie: „Der religiöse Grundgedanke, welcher sich nach und nach im Text offenbart, gibt dem Werk tiefen Sinn und Zweck” (str. 192). Dobrze napisanym zwińczeniem tej części pracy są podrozdziały stanowiące próbę

wpisania utworu w kontekst całokształtu twórczości pisarki oraz literatury chrześcijańskiej XX-go wieku, jak również porównania recepcji *Königslegende* oraz *Die Versuchung des Columba*.

Istotną rolę dla poznania światopoglądu pisarki odgrywają fragmenty nieukończonej powieści autobiograficznej oraz napisane przez nią teksty publicystyczne, Autor słusznie zdecydował, by uwzględnić je w swojej analizie. I tu znów wydaje mi się niepotrzebne uzasadnianie tego oczywistego wyboru autorytetem wspomnianej wcześniej Joan Kristin Bleicher (str. 202). Także i te rozdziały pracy napisane są bardzo dobrze, Autor niezwykle umiejętnie stosuje analizę literaturoznawczą omawianych tekstów, by wprowadzić czytelnika w świat doznań i przeżyć pisarki.

Składający się z dwóch podrozdziałów, „Schlussbetrachtungen” [Rozważania końcowe] oraz „Zusammenfassung” [Streszczenie], rozdział podsumowujący napisany jest z dużą swadą i zawiera wszystkie istotne dla czytelnika elementy, prezentując w sposób spójny główne problemy i tezy zawarte w pracy. Jedyne, co nieco mnie tu razi, to stosunkowo duża liczba cytatów i odniesień do literatury przedmiotu; w tej końcowej części rozprawy oczekiwałabym jedynie oryginalnych wniosków i podsumowania Autora, niemniej jednak także ta część pracy bezsprzecznie udowadnia umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, tu szczególnie w zakresie wyciągania wniosków oraz podsumowywania efektów własnych badań. Te umiejętności Doktoranta widoczne są również w polskim oraz angielskim streszczeniu.

Wszystkie uwagi traktuję jedynie jako głos w dyskusji, pojedyncze stwierdzenia krytyczne nie mają wpływu na moją bardzo wysoką ocenę pracy (w recenzji skoncentrowałam się przede wszystkim na krytyce, zaprezentowanie wszystkich zalet rozprawy zajęłoby zbyt wiele miejsca), która stanowi bez wątpienia oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje także ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w zakresie literaturoznawstwa, jak również jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wnioski końcowe:

Podsumowując recenzję stwierdzam, że **rozprawa doktorska mgr. Michaela Sobczaka, „Das christliche Weltbild in der Prosa der österreichischen Dichterin Paula von Preradović” (Światopogląd chrześcijański w prozie pisarki austriackiej Pauli von Preradović)**, przygotowana pod opieką promotorską prof. dr hab. Marii Kłańskiej, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Autora w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo. Przedłożona do recenzji rozprawa potwierdza też umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta. Wyczerpuje to w pełni warunki określone Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. W związku z powyższym **wniosuję o dopuszczenie mgr. Michaela Sobczaka do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych.** Uważam, że po drobnych korektach oraz uzupełnieniu o indeks dysertacja mgr. Sobczaka powinna zostać opublikowana drukiem. Biorąc pod uwagę wyjątkowe zalety pracy **wniosuję o wyróżnienie rozprawy „Das christliche Weltbild in der Prosa der österreichischen Dichterin Paula von Preradović” (Światopogląd chrześcijański w prozie pisarki austriackiej Pauli von Preradović).**

Kraków, 30.04.2015

Wysłane S. K.